

Bokmeldinger

NYERE ØKUMENISK LITTERATUR

Heinrich Fries (Hrsg.): *Das Ringen um die Einheit der Christen. Zum Stand des evangelisch-katholischen Dialogs. Schriften der katholischen Akademie in Bayern, Bd. 109, Patmos Paper-backs, Düsseldorf, 1983.*

Bakgrunnen for denne boka er to konferanser i regi av Det katolske akademi i Bayern. Konferansenes temaformuleringer («Einheit der Christen. Viel bereitet – und doch nicht gewollt?») og «Spaltung der Christen – Skandal ohne Ende?») røper begge en viss utålmodighet når det gjelder framdriften i de økumeniske samtalerne. Alle de fire bidragsyterne hevder – om enn på noe forskjellig grunnlag – at tiden nå er inne til å trekke konkrete ekklesiologiske konsekvenser av dialogen mellom den katolske kirke og de evangeliske kirker. En norsk leser vil nok av og til få følelsen av at de fire «are jumping to conclusions», som engelskmennene uttrykker det. Men en bør ta med i betraktningen at boka i første rekke avspeiler den vesttyske situasjon, hvor læresamtalerne har pågått i en årrekke uten at de synes å ha hatt særlig stor innvirkning på de konkrete mellomkirkelige forhold. Når boka allikevel burde være av stor interesse også her til lands, skyldes det i første rekke at alle de fire bidragsyterne har stått og fortsatt står svært sentralt i den prosess som har medført en betydelig økumenisk tilnærming mellom den romersk-katolske og den evangeliske del av kristenheten. (Det dreier seg om

de to emeriterte katolske professorene Heinrich Fries og Karl Rahner – som begge har en betydelig del av æren for den stadig økende økumeniske åpenhet som har preget den katolske kirke i perioden før, under og etter Det annet Vatikankonsil – og om lederen av Det økumeniske forskningsinstitutt i Strasbourg Harding Meyer, samt professor Wolfhardt Pannenberg – bl.a. sentralt medlem av KVs Faith and Order-kommisjon i en årrekke.)

I bokas første del forsøker forfatterne å gi en oversikt over status i den generelle økumeniske situasjon. Pannenberg peker på at det både i de multilaterale dialogene i regi av bl.a. Faith and Order og i de bilaterale dialogene har skjedd en forskyvning i retning av stadig sterkere konsentrasjon om ekklesiologien. Fries redegjør for den betydelige positive økumeniske utvikling som har funnet sted innenfor den katolske kirke siden pave Pius XIs encyclica «Mortaliū animos» fra 1928. Men han legger ikke skjul på at det også finnes tilbakeslag, f.eks. Troskongregasjonens overveiende negative reaksjon på sluttrapporten fra de anglikansk-katolske samtalerne. Meyer konsentrerer seg om den såkalte bilaterale økumenikk, som ifølge ham representerer den mest lovende tendens i dagens økumeniske bilde. Han trekker i denne forbindelse fram en åpen og fleksibel enhetsforståelse i overensstemmelse med modellen «enhet i forsonet mangfold» og peker på at slike åpne og fleksible konsepsjoner nå er i ferd med å få gjennomslag innenfor en lang rekke kirkesamfunn – noe den

foreliggende artikkelsamlingen i og for seg er et klart tegn på.

Bokas neste hoveddel tar opp de viktigste aktuelle kontroversspørsmål. Fries sier bl.a. at når Vaticanum IIs Økumenikkedekret peker på det en betegner som en embetsmessig «defectus» innenfor de evangeliske kirker, kan det ikke – ettersom disse kirker i samme dokument faktisk også beskrives som «kirker» – dreie seg om «ein völliges Fehlen», men om «ein Mangel an der Vollgestalt» mht. det kirkelige embete. Pannenberg hevder at de evangeliske kirkenes stadig sterkere interesse for nattverdets anamnetiske og epikletiske karakter har åpnet opp for tilnærming når det gjelder eucharistiens offerkarakter. Fra en side sett kan det virke som om en her går svært langt i harmoniserende retning. Læresamtalene kan neppe sies å ha ført til full avklaring på disse punktene, særlig ikke når det gjelder embetet. Men i denne forbindelse peker Harding Meyer på en uhyre viktig metodisk forutsetning for å forstå dialogdokumentene: Disse kan kun forstås som et bidrag til en «enhet i forsonet mangfold» og må ikke tolkes som forsøk på læremessig uniformitet. Det dreier seg her om «Grundkonsens» eller «ein in sich differenzierter Konsens».

I bokas siste del tar forfatterne opp viktige framtidige oppgaver. Meyer hevder at embetet fortsatt er det mest kontroversielle punkt («das Kap Horn der ökumenischen seefahrt»). Men han er først og fremst opptatt av den såkalte resepsjonsprosessen, dvs. «die Prozess der Umsetzung von Konsens in Gemeinschaft». Dette anser han som den aller viktigste økumeniske utfordring for tiden. Heinrich Fries peker på at den katolske kirke ikke lenger taler om «tilbakevending til moderkirken» som økumenikkens målsetning, men at en åpen og fleksibel enhetsforståelse også synes å få gjennomslag her. (Jfr. kardi-

nal Ratzingers utsagn om at «die Kirchen sollen Kirchen bleiben und eine Kirche werden»). Iflg. Fries innebærer dette utsagn at kardinalen også er åpen for et konfesjonelt bestemt mangfold. Selv må jeg si at jeg tviler sterkt på at Ratzinger har hatt det i tankene, men hans utsagn og Fries' synspunkter her likevel er av stor interesse for den videre dialog.)

Karl Rahners eneste bidrag er trykket helt til slutt i boka. Han tar utgangspunkt i det faktum at vi som mennesker blir stadig «dummere» i forhold til den totale kunnskapsmengde – den er det bare computerne som kan beherske. På dette grunnlag argumenterer han for en erkjennelsesteoretisk toleranse som også nå må gjøre seg gjeldende innenfor kirkene. Han gjør seg derfor til talsmann for en enhetsforståelse hvor det fokuseres på det som er «notwendig, aber auch genügend» til enhet (jfr. den klare parallell til CA VII). Slik ender altså boka opp med det som alle dens bidragsyttere synes å stå sammen om og som vel er dens viktigste poeng: Nemlig at kirkelig enhet ikke må forveksles med uniformitet og at det konfesjonelle moment ikke per definisjon må forstås som en absolutt motsetning til økumenisk. Selv om en kanskje ofte går noe langt i harmoniserende retning og selv om det er grunn til å trekke i tvil at f.eks. Fries er helt ut representativ for den katolske kirke i alt han sier, er jeg overbevist om at denne hovedkonklusjonen er av helt avgjørende betydning for det videre økumeniske arbeid.

Ola Tjørhom

Karl Lehmann und Edmund Schlink (Hrsg.): *Evangelium – Sakramente – Amt und die Einheit der Kirche. Die ökumenische Tragweite der Confessio Augustana. Dialog der Kirchen*, bd. 2. Herder/Vandenhoeck und Ruprecht, Freiburg/Göttingen 1982.

Den foreliggende boka er et produkt av arbeidet i den såkalte Ökumenische Arbeitskreis evangelischer und Katholischer Theologen – en gruppe som riktignok ikke har noen formell posisjon, men som i kraft av sin faglige tyngde og dens medlemmers betydelige økumeniske erfaring og engasjement, har spilt en sentral rolle i arbeidet med økumeniske lærespørsmål i Vest-Tyskland. I tilknytning til en tidligere samtalerunde om det kirkelige embete, har arbeidsgruppen denne gang satt spørsmålet om kriterier for kirkelig enhet på dagsordenen – et tema som, til tross for dets grunnleggende økumeniske betydning, i løpet av de siste årene ikke har blitt viet så stor plass i de mange pågående læresamtaler som tidligere. Temaet blir utdypet dels innenfor en mer generell ekklesiologisk ramme, dels i tilknytning til *Confessio Augustana*. (Jfr. at bokas bidrag stammer fra en konferanse som ble arrangert i CA-jubileumsåret 1980).

Bokas to første bidrag – som er skrevet av de katolske teologene Erwin Iserloh og Walter Kasper – avspeiler på en interessant måte de nyanseforskjeller (eller rettere: spenninger) som finnes innenfor dagens katolske teologi og økumenikk. Mens Iserloh stiller seg svært skeptisk til både Luthers skjelling mellom *ecclesia large dicta* og *ecclesia proprie dicta* og til CA VIIIs tale om det som er «tilstrekkelig»/det som «ikke er nødvendig» til sann kirkelig enhet, er Kasper langt mer positiv. Han betrakter CA som et katolsk dokument, både rent formalt (ved at det resiperer de oldkirkelige dogmer) og innholds-

messig. Det som finnes av (nyanse-)forskjeller, forklarer han som et resultat av spenningen mellom «katholische Ganzheit» pdes. og «evangelische Konzentration» pdas. CA VIIIs «satis est» forstår han som «die ekklesiologische Auswirkung des Evangeliums von der Rechtfertigung» og lanserer en enhets-tenkning hvor den kirkelige enhet forstås som et «communio-Netz von einzelnen bischöflichen Ekklesien» etter oldkirkelig mønster (jfr. her markert og eksplisitt distanse til den tradisjonelle romerske universalisme). Iserloh derimot hevder at CA snur den katolske ekklesiologi på hodet: I stedet for å fokusere på kirken som garant for den rette evangelieforkynnelse, taler dette bekjennelsekskriftet om at kirken er der hvor evangeliet forkynnes rett osv. Her har vi altså nok et klart eksempel på at dagens katolske teologi er en lite enhetlig og tildels motsetningsfylt størrelse – dersom noen enda ikke skulle ha registrert det! (Selv om Kasper kanskje kan sies å gå vel langt i harmoniserende retning, er det mye som tyder på at Iserloh overdriver spenningen mellom den synlige og den usynlige kirke i Luthers kirkebilde.)

Mens Iserloh og Kaspers bidrag er av systematisk art, er Bernhard Lohses to artikler i første rekke å forstå som historiske bidrag. Han gir oss bl. et bilde av CA VIIIs temmelig mangslunne tolkningshistorie. Sammen med de fleste andre av bokas bidragsytere synes han å hevde at det kirkelige embete implisitt hører med til CA VIIIs enhetskriterier. Når det gjelder bispeembetet, så gir han uttrykk for at CA XXVIII forsåvidt tillegger dette oppgaver i kirken de iure divino, etter guddommelig rett. (Luthersk kritikk rammet nemlig ikke i første rekke bispeembetet, men paveembetet.) Det er interessant å registrere at Erwin Iserloh presenterer en tilsvarende forståelse av CA XXVIII. Men Lohse leg-

ger stor vekt på at bispeembetet etter luthersk syn til tross for dette prinsipielt sett ikke skiller seg fra presteembetet.

Edmund Schlink er den av bokas bidragsyttere som gir den klareste bestemmelse av hva CA VIIIs enhetskriterier vil si rent konkret. Han mener at det her dreier seg om å forkynne/lære evangeliet og forvalte sakramentene i samsvar med CAs viktigste artikler, nemlig CA III til V. Selv om Schlinks konsentrasjon om akkurat disse tre artiklene kanskje kan virke noe vilkårlig, vil vi i prinsippet gi ham rett: En utelukkende formal tolkning av CA VIIIs enhetskriterier er ikke tilstrekkelig, det er også nødvendig med en innholdsmessig/læremessig definisjon av disse. Artikkelens poeng er nemlig ikke bare at evangeliet forkynnes og sakramentene forvaltes, men også *hvordan* – dvs. på hvilket læremessig grunnlag – det skjer. Ellers legger forfatteren stor vekt på at CA VII kun nevner de «nota ecclesiae» som fungerer i gudstjenesten – dvs. de «tegn» som så og si skaper kirke. Artikkelens fokusering på det som «satis est» må ikke nødvendigvis medføre en avvisning av andre elementer som kan være tjenlige for den kirkelige enhet. Jfr. til dette Apologien, som taler om «Universalceremonien um Einigkeit und guten Ordnung willen». Schlink konkluderer med å vise til at enheten ikke består «in einem uniformen Zentralismus, sondern in der Struktur der Gemeinschaft» dvs. «Einheit der Kirche in der Mannigfaltigkeit».

I en avsluttende uttalelse gir arbeidsgruppen sin tilslutning til en slik åpen og fleksibel enhetsforståelse, hvor evangeliet/evangelieforkynnelsen, sakramentforvaltningen og det kirkelige embete utgjør enhetens faste grunnlag og utgangspunkt. Men når det gjelder en nærmere definisjon av disse (og CA VIIIs) enhetskriterier og deres teologiske betydning, har den foreliggende boka

når alt kommer til alt ikke så forferdelig mye å si oss. På dette feltet er det nødvendig med videre arbeid – både mht. forståelsen av CA VII og mht. en bredere økumenisk debatt om kriterier for sann kirkelig enhet. Men boka inneholder en mengde viktig grunnlagsstoff til denne debatten og fungerer dessuten som en etter min oppfatning nødvendig påminnelse om å sette spørsmålet om enhetskriterier på dagsordenen nok en gang innenfor den økumeniske bevegelse.

Ola Tjørhom

Kleines Handbuch für evangelisch – katholische Begegnungen. Mit einem Geleitwort von Eduard Lohse. Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1983.

På grunn av vår noe spesielle konfesjonelle situasjon – med en dominerende luthersk statskirke og, tallmessig sett, forholdsvis små «frie» kirkesamfunn, oppleves kirkesplittelsen neppe som eksistensiell av det store flertall av nordmenn. Økumenikk har derfor ofte blitt betraktet som et kirkelig «utenriksanliggende» her til lands. I andre land som f.eks Vest-Tyskland, hvor den kristne kirke er splittet opp i to omtrent like store deler og dessuten en rekke mindre kirkesamfunn, forholder dette seg ganske anderledes. Her kan skillet mellom kirke og ektefolk, igjennom familier, arbeidsplasser og små lokalsamfunn. Og da oppleves kirkesplittelsen som langt mer eksistensiell, også på det kirkelige grunnplan.

Det er denne situasjonen som er utgangspunktet for den foreliggende «Kleines Handbuch». Den presenteres som en ressursbok for lokaløkumenikk av både formell og informell type og sikter på det som betegnes som et «bevisst møte» mellom evangeliske og katolske kristne på lokalplanet. Boka har

blitt til på oppdrag fra økumenikkutvalget i EKD (Den evangeliske kirke i Tyskland, som består av lutherske, reformerte og unerte kirker i Vest-Tyskland) og har fått en slags autorisasjon av EKD-ledelsen. Enkelte vil nok hevde at bokas betydning begrenses av at den har blitt til i regi av den ene «part». Men manuset er gjennomlest og på enkelte punkter korrigert av formannen i den tyske katolske bispekonferanses økumenikkutvalg, biskop Paul-Werner Scheele, og gir derfor sannsynligvis et saksvarende bilde av forholdet mellom Den katolske kirke i Vest-Tyskland og EKD.

I forordet peker biskop Eduard Lohse, formann i EKDs råd, på at den betydelige økumeniske framgang som skjedde i tilknytning til Det annet Vatikanconcil nå på flere måter synes å ha stoppet opp. Det føres riktignok fortsatt læresamtaler mellom kirkene, men disse synes å ha fått få konsekvenser for den konkrete kirkelige situasjon – spesielt på lokalplanet. På dette grunnlag mener biskop Lohse at det er svært viktig at håpet om kirkelig enhet holdes levende. Han advarer likevel mot å ta lett på det som finnes av reelle forskjeller mellom evangelisk og katolsk teologi – en fare som erfaringsmessig blir spesielt aktuell når utålmodigheten er økende.

Boka er delt i to hoveddeler – en prinsipiell/teologisk og en praktisk/informativ del. Sett på bakgrunn av dens spesielle sikte, kan det vel forsvares at den prinsipielle delen har blitt svært kort (ca. 20 sider). Mye tyder imidlertid på at en kanskje noe for lett har akseptert påstanden om at det idag foreligger en «Übereinstimmung in zentralen Glaubenswahrheiten». Ikke minst det faktum at denne påståtte «grunnkonsens» synes å ha fått svært få eller ingen konsekvenser for de konkrete kirkelige forhold, burde ha ført til en sterkere problematisering av denne påstanden. Det

slår en i alle fall at det en i følge boka står felles om, blir temmelig upresist (tro med grunnlag i Jesus Kristus, fellesskap om Skriften og de oldkirkelige bekjennelser og synet på kirken som et fellesskap av døpte). En viktig årsak til denne uklarheten kan nok være en tilsvarende indirekkelig teologisk uklarhet i EKD. Ellers gis det knappe, men i og for seg saksvarende orienteringer om det som finnes av (nyanse-)forskjeller mellom evangelisk og katolsk lære når det gjelder synet på rettferdigjørelsen, sakramentene, forholdet mellom Skriften og Tradisjonen og det kirkelige embete. Det mest verdifulle i denne del av boka er kanskje redegjørelsen for de forskjellige enhetskonsepsjonene og påpekningen av at «die Gemeinschaft im Glauben schliesst eine Vielfalt von Ausdrucksformen des Glaubens ein».

Flere av de spørsmål som behandles i den praktiske delen, preges av de spesielle tyske forhold. Men prinsipielt sett burde det som sies om gudstjenestefellesskap, s.k. konfesjonsforskjellige ekteskap (kanskje det mest brennbare problem på lokalplanet – i alle fall i «den kirkelige periferi»), konversjon og etisk art også være av interesse og til nytte her til lands.

Den foreliggende boka har som nevnt to hovedsikter: Dels å inspirere til økumenisk arbeid og dels å gi saklig informasjon om forholdet mellom de to impliserte kirker. Begge disse målsetningene er av helt avgjørende økumenisk betydning. Det gjelder ikke minst behovet for saklig informasjon, ettersom manglende kunnskap også i forholdet mellom kirkene i svært mange tilfeller vil kunne føre til massive fordommer. Jeg tar neppe feil når jeg hevder at slike fordommer idag er en av de aller viktigste årsakene til den skepsis mange her til lands gir uttrykk for når det gjelder katolsk-luthersk økumenikk. Det ville

derfor være å ønske at også vi kunne få en «liten håndbok» som redegjør for forholdet mellom de to kirker – eller kanskje aller best: mellom alle de kristne kirkesamfunn som arbeider i vårt land. Og mens vi venter på at det skal skje, burde den tyske boka som her er omtalt kunne være til stor hjelp for mange.

Ola Tjørhom

J. F. Puglisi, S. J. Voicu (Ed.): A Bibliography of Interchurch and Interconfessional Theological Dialogues. Centro Pro Unione, Roma, 1984. (Stensilert, 260 s.)

De interkonfesjonelle læresamtaler er utvilsomt et av de aller viktigste trekk i dagens økumeniske situasjon. Særlig i løpet av siste tiårs-periode har resultatene fra flere av disse samtaler vært bemerkelsesverdige. For tiden føres det en rekke dialoger mellom kirkene – på internasjonalt såvel som på nasjonalt plan, bilateralt såvel som multilateralt. Mangfoldet og spennvidden har vært så enorm at det har vært temmelig vanskelig å skaffe seg en brukbar oversikt over samtalerne.

Nå har vi imidlertid fått et hjelpemiddel som langt på vei burde kunne dekke dette behovet. Jeg tenker her på det økumeniske Centro Pro Unione i Roma sin omfattende økumeniske bibliografi. Bak publikasjonen, som i hovedsak dekker perioden fra og med 1977, ligger ti års arbeid ved senterets sekretariat.

Alt i alt inneholder bibliografien over 6 500 henvisninger. I tillegg til en komplett liste over dialoger og dialogdokumenter (bidrag fra mer enn 120 internasjonale, nasjonale og regionale dialoger), har den blitt til på grunnlag av materiell fra mer enn 80 økumeniske tidsskrifter.

Stoffet er dels gruppert som bi- og multi-laterale dialogdokumenter, dels ut fra hvilke kirkesamfunn som har vært involvert i samtalerne og dels nasjonalt. (F.eks. i tilknytning til avsnittet om katolsk-lutherske samtaler i Norge, finnes det henvisninger til internasjonale tidsskrift som i alle fall var ukjent for undertegnede.) Bibliografien baserer seg ellers hovedsakelig på materiell på engelsk, tysk, fransk og italiensk, men har også henvisninger til publikasjoner på en lang rekke andre språk.

Til forskjell fra de fleste andre økumeniske bibliografier av nyere dato, har en her også tatt med en rekke henvisninger til mer «uoffisielle» kommentarer til de offisielle dialogdokumentene – dvs. f.eks. tidsskriftartikler, bokomtaler, nyhetsnotiser m.m.

Alt i alt er den foreliggende bibliografien et uvurderlig og uunnværlig hjelpemiddel for alle som ønsker å holde seg orientert om utviklingen innenfor de økumeniske læresamtalerne. Bibliografien vil bli supplert løpende. Vi er Centro Pro Unione stor takk skyldig som har tatt på seg denne oppgaven – og så vidt jeg kan vurdere løst den på en utmerket måte.

Bibliografien kan bestilles fra Centro Pro Unione, Via S. Maria dell'Anima 30, 00186 Roma, Italia.

Ola Tjørhom

Nytt internasjonalt misjonstidsskrift

Sommeren 1984 så et nytt internasjonalt misjonstidsskrift dagens lys, nemlig *Mission Studies*, Journal of the International Association for Mission Studies. Presidenten for IAMS, Gerald H. Anderson, USA, nevner i forordet at ideen til tidsskriftet egentlig skriver seg fra grunnleggeren av IAMS, professor

O. G. Myklebust. – IAMS har forresten nå mer enn 600 medlemmer fra hele verden. –

Egentlig er *Mission Studies* bare en fortssettelse av det gamle medlemsbladet *IAMS Newsletter*, men dette er utvidet til også å omfatte artikler i tillegg til informasjon/dokumentasjon og bibliografier. Tidsskriftet skal komme minst 2 ganger om året. Det første nr. lover godt, selv om utstyret er enkelt. Om trent halvparten av stoffet i det nye tidsskriftet består av artikler: The Church as a Healing Community av *Hans-Jürgen Becken* (jfr. hans *Theologie der Heilung*, Hermannsburg 1972), *National Ethics in a Plural Society* av

John S. Pobee (university of Ghana), *Involvement in the Struggle for a Just Society* av *Paul R. Clifford*, og *World and Mission: towards a Common Missiology* av *Frans J. Verstraelen*. Artiklene er av høy internasjonal standard.

Ellers har MS, som vanlig i *Newsletter*, en omfattende og verdifull omtale av ny litteratur som er relevant for misjonsforskere, og informasjonsstoff, ikke minst om IAMS's kongress i Harare i Zimbabwe i januar 1985, det første IAMS-møte i Afrika.

Hefte 1 er på 102 sider. Årsabonnement på *Mission Studies* koster for interesserte som ikke er medlem av IAMS, US \$ 12.

N. E. B.-H.

Medarbeidere

Sigmund Edland: f. 1945. Cand. theol. 1972. Misjonsprest i Det Norske Misjonsselskap, Madagaskar fra 1973. Lærer i kirkehistorie ved FLM presteskole på Ivory, Fianarantsoa fra 1979.

Hans Petter Hergum: f. 1953, cand. philol., norsk grunnfag, kristendom mellomfag, kultur/samfunnsgeografi hovedfag. Lærer Stig skole, Oslo.

Gunvor Lande: f. 1937. Cand. theol. 1963, japansk grunnfag 1972. Misjonær/kone i Japan 1965–80, universitetslærer i engelsk, bibelskolelærer i NT. Fra 1980 familiekonsulent i Institutt for Kristen Oppseding. Har skrevet «Den norske misjonærkone i Japan» 1979, (til låns i Egede Instituttet), dessuten div. artikler i aviser, blader og tidsskrifter.

Egil M. Eide: f. 1944, cand. theol. 1970. Misjonsprest i Det Norske Misjonsselskap, Etiopia 1973–76 og 1980–82. Studier i sjelesorg ved Modum Bads Nervesanatorim 1976–78. Amanuensis i praktisk teologi ved Misjonshøgskolen, Stavanger, fra 1978, dekanus 1984–.

Ola Tjørhom: f. 1953, cand. theol. 1978. Teologisk konsulent i Mellomkirkelig Råd for Den norske kirke, stiftskapellan i Stavanger 1983–.

Norsk Tidsskrift for Misjon utgis av Egede Instituttet i samarbeid med Universitetsforlaget, men forfatterne er selv ansvarlige for de synspunkter som gjøres gjeldende.

Ettertrykk uten kildeangivelse er forbudt.